

استفاده از مجلات؛ کاستی ها و ضرورت ها

○ پروین بلورچی

○ مدیریت مجلات

○ حمید محسنی

○ تهران: نشر کتابدار ۱۳۷۸

در انتخاب عناوین غیر ضروری، امکان پذیر نبودن خرید شماره‌های گذشته، افزایش مجلات الکترونیکی و مشکلات تصمیم‌گیری برای گزینش شکل چاپی یا الکترونیکی اشاره می‌کند و تأثیر نشر الکترونیکی بر انتخاب مجلات را مورد بحث قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که با توجه به دگرگونی‌های روز، ضروری است کتابداران و مسؤولان کتابخانه‌ها با روند تحولات جدید در دنیای نشر مجلات و شیوه‌های دسترسی به آن‌ها آشنا شوند تا امکان بهترین انتخاب برایشان فراهم گردد.

مؤلف با آگاهی و وقوف به محیط خود تمام نکات مؤثر بر ارزشیابی مجلات را با شیوه‌ای روان بازگو کرده است و ملاکهای انتخاب مجلات را نام برده است از جمله: تقسیم‌بندی مجلات در مؤسسات معتبر با ذکر مثال از رتبه‌بندی مجلات در وزارت فرهنگ و آموزش عالی به دسته‌های گوناگون یا مؤسسه اطلاعات علمی (ISI) که به انتشار نمایه‌های استنادی در رشته‌های مختلف علوم می‌پردازد، اعتبار ناشر، مدیر مسؤول، سردبیر، هیأت تحریریه یا داوری، نویسندگان و ویراستاران، تحلیل‌های

آمده است.

بخش دوم کتاب، اشاره به موضوع مهم علل محدودیت انتخاب مجلات سازمان‌ها دارد. بنا به گفته مؤلف علی‌رغم روش علمی و عینی برای انتخاب مجلات، براساس بررسی‌ها به عمل آمده مشخص گردیده است که ۸۰/۵ درصد کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی برای انتخاب نشریات ادواری لاتین از روش‌های ذهنی استفاده کرده‌اند؛ و در حذف ادواریها ۷۵/۸ درصد نیز در مقابل روش عینی از روش‌های ذهنی استفاده کرده‌اند.

مسئله دیگر مورد اشاره مؤلف، تکرار سفارش مجلاتی است که در کتابخانه‌های همجوار و احیاناً مرتبط به هم موجود است؛ در حالی که با افزایش روزافزون عناوین جدید در حوزه‌های علمی جای بسیاری از مجلات مورد نیاز در مراکز اطلاع‌رسانی پژوهشی و آموزشی خالی است. در حوزه انتخاب مجلات، مؤلف به افزایش روزافزون عناوین مجلات، هزینه بالای اشتراک سالانه آن‌ها، اشتباه

این کتاب با توجه به دانش و تجربه مؤلف و استفاده از منابع مناسب راهنمایی روان برای شناسایی مجلات، انتخاب، سفارش و تهیه و معرفی مجلات الکترونیکی، کارگزاران مجلات، بایگانی و کاردکس، لوازم و تجهیزات مورد نیاز و سایر جنبه‌های مدیریت مجلات در کتابخانه‌ها و مرکز اطلاع‌رسانی است. کتاب، حاصل تجربه، مطالعه و تحقیق مؤلف در بیش از ۶۰ کتابخانه وابسته به مراکز آموزشی تحقیقاتی و مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی است. سرآغاز سخن با تعریف مجله و انواع مختلف آن شروع شده و در پی آن درباره چگونگی پیدایش فن‌آوری‌های روز و تبدیل شکل چاپی مجلات به اشکال الکترونیکی یا میکروفرم‌ها سخن رفته است.

در بخش دیگر انواع مجلات الکترونیکی در اینترنت براساس نوع محصول، ویراستاری، محل نشر وجود قرینه چاپی مجلات الکترونیکی، نوع فن‌آوری، روش تهیه، با شرح کافی توأم با نظر اهل فن هر یک توصیف شده‌اند. هر یک از این انواع دارای زیرمجموعه‌هایی نیز هستند که مشخصات هر یک و نحوه دسترسی به هر نوع با نرخ کامل

کتاب، حاصل تجربه، مطالعه و تحقیق مؤلف در بیش از ۶۰ کتابخانه وابسته به مراکز آموزشی تحقیقاتی و مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی است.

با توجه به دگرگونی‌های روز، ضروری است کتابداران و مسؤولان کتابخانه‌ها با روند تحولات جدید در دنیای نشر مجلات و شیوه‌های دسترسی به آن‌ها آشنا شوند تا امکان بهترین انتخاب برایشان فراهم گردد.

ناشران عمده علی‌رغم گسترش خدمات اینترنت همچنان به انتشار مجلات به صورت چاپ کاغذی ادامه می‌دهند؛ در حالی که برخی مجلات، دیگر، به صورت چاپی منتشر نمی‌شوند.

مجلات غفلت نورزیده و مواردی همانند اشتراک در خرید منابع بین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با عقد قرارداد معتبر و استفاده از روش‌های امانت بین کتابخانه‌ای، خدمات تحویل مدرک، اهمیت فهرستگان مجلات در انتخاب، سفارش، تهیه و دسترسی به مجلات را طی شرحی مبسوط بیان داشته است.

در پی این مطلب به سفارش مجلات فارسی پرداخته شده است و در آن مواردی چون مشکلات مربوط به نبود کارگزار در ایران، چاپ نامرتب مجلات فارسی به علت محدودیت‌های گوناگون، پر کردن فرم سفارش و پرداخت بانکی و ارسال اصل فیش برای ناشر مجلات، دریافت نکردن صورتحساب از طرف ناشران و مشکلات ناشی از آن در ارتباط با مسؤولان مالی - اداری، مشکلات مربوط به پیگیری مجلات و مکاتبه با تک‌تک ناشران، قطع مجلات و انتشار نامرتب آنها، کمبود مراجع روز آمد ذکر شده است.

اینترنت و مجلات الکترونیکی بخش چهارم کتاب است که تاریخچه مختصری با اشاره به سال ۱۹۸۰ سرآغاز

ویژگیهای کارکنان سفارش، عنوان مطلب بعدی است که با تخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی آغاز و موارد ذیل هر یک با شرحی کوتاه و لازم بیان شده است:

شم تجاری، اطلاع از اقتصاد اطلاعات و مسائل تجاری - بازرگانی مربوط به آن، آگاهی از نحوه قیمت‌گذاری مجلات به‌ویژه مجلات الکترونیکی، شناخت ناشران و کارگزاران معتبر و برقراری ارتباط با آنان، شناسایی مراکز تحویل مدرک و بهترین استفاده ممکن از منابع محدود مالی، انعطاف‌پذیری و روابط عمومی مطلوب، توانایی ارتباط با مسؤولان اداری - مالی سازمان، آشنایی با رایانه و نحوه برقراری ارتباط با شبکه‌های رایانه‌ای و آشنایی با زبان‌های خارجی برای مکاتبات و پیگیری‌های لازم.

روش‌های سفارش مجله، موضوع پایانی این بخش است که در آن دو روش سفارش مستقیم از طریق ناشر و غیرمستقیم از طریق کارگزار معرفی و معایب و محاسن هر یک برشمرده شده است.

مؤلف در این بخش از ذکر سایر روش‌های تهیه

استادی، میزان استفاده از مجله؛ ارتباط موضوع؛ درخواست جامعه استفاده‌کننده و محققان موضوعی از مهمترین شیوه‌های مرسوم در انتخاب مجلات، بررسی میزان استفاده از نشریات، تحلیل‌های استنادی شامل منابع ردیف اول و دوم، استفاده از قانون پراکندگی برادفورد با شرح مبسوطی از آن و کاربرد آن در تعیین و انتخاب مجلات ذکر شده است.

در بخش سوم کتاب، مؤلف به ویژگیهای تهیه و سفارش مجلات در مقایسه با سایر انواع مواد کتابخانه اشاره دارد و به مقولات ذیل پرداخته است: اشتراک سالانه، توجه به سال‌های گذشته، شماره‌های ناقص مجلات، پیگیری پس از سفارش و توجه به استفاده وسیع از خدمات تحویل مدرک و گسترش آن به‌عنوان مکملی برای تهیه مقالات، پرداخت حق اشتراک، تهیه و سفارش مجلات در اشکال الکترونیکی، دیسک لرزان، دیسک نوری، اینترنت و سایر رسانه‌های الکترونیکی و خرید منابع از طریق خریدهای کنسرسیومی با توجه به هزینه بالای مجلات به‌عنوان راه‌حل در کتابخانه‌ها.

علی‌رغم روش علمی و عینی برای انتخاب مجلات، براساس بررسی‌ها به عمل آمده مشخص گردیده است که ۸۰/۵ درصد کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی برای انتخاب نشریات ادواری لاتین از روش‌های ذهنی استفاده کرده‌اند.

مؤلف روش بسیار مهم دیگر در شناسایی مجلات الکترونیکی در اینترنت را جستجو در سایت‌های ناشران، سازمان‌ها و مؤسسات ملی و بین‌المللی، مراکز دانشگاهی و پژوهشی، کارگزاران اطلاعات، انجمن‌های علمی و تخصصی می‌داند.

سازمان‌ها و مؤسسات ملی و بین‌المللی، مراکز دانشگاهی و پژوهشی، کارگزاران اطلاعات، انجمن‌های علمی و تخصصی می‌داند.

وی ضمن ارائه اطلاعات مفید دربارهٔ تعدادی از آنها را نیز با ذکر مشخصات، مترجات و نحوه دسترسی و کاربرد آن‌ها معرفی کرده است. از جمله سایر موارد و روش‌های شناسایی مجلات الکترونیکی در اینترنت، تماس با اعضای هیأت علمی، محققان و کارشناسان، شرکت در گروه‌های مباحثه الکترونیکی و عضویت در فهرست‌های پستی ذکر شده است.

مؤلف تنها منبع فارسی قابل ذکر را نشریه سالانه راهنمای مجله‌ها و روزنامه‌های ایران (پوری سلطانی، ۱۳۶۰ - راهنمای مجله‌ها و روزنامه‌های ایران، ۱۳۷۳ - تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴) معرفی کرده است که چاپی بوده و ترتیب انتشار آن سالانه است و مشخصات مدخلها را بیان کرده است. با توجه به گسترش روزافزون و بیشمار منابعی از این دست و انواع الکترونیکی آن در سایر کشورهای پیشرفته و مقایسه آنها با آنچه ما در کشور با نام منابع فارسی در اختیار داریم کاستی‌هایی در این خصوص به چشم می‌خورد که هنوز زمانی طولانی برای پر کردن عمق این شکاف می‌طلبد، و امید است جوانان کشور با تلاش و علاقه بتوانند از عهدهٔ این مهم برآیند.

آخرین فصل کتاب، اختصاص به کاردکس، آماده‌سازی و رایبه خدمات آن دارد که از مهمترین ابزارهای آماده‌سازی و کنترل ادواریها نام برده شده است. در این خصوص، نحوهٔ ثبت ارقام رسیده در برگه‌های کاردکس از شماره‌های دریافتی تا ارقام مربوط به حسابداری، بها، صحافی، محل مطالعه آنها، خدمات نسخه‌برداری، امانت بین کتابخانه‌ای، خدمات «اشاعهٔ گزینشی اطلاعات» و «آگاهی‌رسانی» و سایر خدمات با ذکر جزئیات کامل توصیف شده است. تصویر نمونه‌های برگه‌های کاردکس بر حسب روزانه، هفتگی، ماهانه، سالانه و غیره در این بخش آورده شده است که راهنمای بسیار مفیدی برای کتابداران است.

کتاب دارای کتابنامهٔ مفیدی است. در بخش منابع فارسی کمبود قابل ملاحظه، قابل تأمل است. در بخش منابع خارجی بیشتر از مقالات نشریات ادواری معتبر استفاده شده است.

کتاب دارای نمایهٔ موضوعی است و خواننده با استفاده از آن می‌تواند به سرعت به مطالب مورد نظر خود دست یابد.

گسترده‌گی خدمات شبکه‌ای ضمن ارائه نکات دقیق و پراهمیت به موضوع سفارش مجلات با توجه به استفاده راحت از مجلات الکترونیکی اشاره کرده است و مزایای ذیل را برای آشنایی بیشتر خواننده در این مبحث برشمرده است:

دسترسی آسان، کیفیت مطلوب طراحی مجلات الکترونیکی همانند مجلات چاپی، سهولت دسترسی به مجلات در اینترنت با توسعهٔ پنجره‌ها و روش‌های دسترسی به آنها، خوانا بودن خروجی چاپی مجلات الکترونیکی، در دسترس بودن یادداشتهای علمی، تصاویر گرافیکی، تصاویر رنگی، و غیره... و در پایان تهیهٔ سخت‌افزاری که بتواند چنین امکاناتی را به آسانی در اختیار متقاضیان قرار دهد، و نیز آموزش استفاده از اینترنت به کارکنان کتابخانه‌ها پیشنهاد شده است.

فصل پنجم کتاب، ابزارهای انتخاب مجلات چاپی و الکترونیکی است. مؤلف با معرفی فهرست‌های رتبه‌بندی شدهٔ مؤسسات معتبر مانند آی. اس. آی از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی و اینترنت و نیز فهرست‌های انتشاراتی ناشران و کارگزاران مجلات، مکاتبه یا پست الکترونیکی با آنها، تمامی مطالب مربوط به آنها را کوتاه و کافی توصیف کرده است. از جمله موارد مهم در فهرست نشریات ادواری مواردی مانند:

CCI, AHCI, SSCI, ISI Full text sources online

است که در زمینه‌های مختلف علوم با ذکر مشخصات و کاربردهای هر یک آمده است. همچنین استناد به مقالات را از معیارهای مهم انتخاب مجله می‌داند و خاطر نشان می‌سازد که امثال مؤسسه‌ای که نام آنها ذکر شد در پایان هر سال گزارشی انتشار می‌دهند که در آن مجلات، براساس میزان استناد به آنها رتبه‌بندی شده‌اند. این گزارش‌های سالانه تمامی رشته‌های علمی و نیز بسیاری از آمارهای مورد نیاز ارزیابی مجلات یافت می‌شود که به شکل دیسک نوری نیز منتشر می‌شود.

مطلب پایانی این بخش را «راهنمای ادواریهای الکترونیکی» تشکیل می‌دهد که مهمترین ابزارهای شناسایی مجلات الکترونیکی در اینترنت معرفی شده‌اند. تعدادی از آنها به صورت چاپی یا بر دیسک‌های فشرده، تعدادی دیگر به صورت پیوسته از طریق میزبانان مختلف در اینترنت قابل دسترسی‌اند. در اینجا به هشت مورد از این راهنماها با ذکر مشخصات و کاربرد و نحوهٔ دسترسی بدانها اشاره شده است که راهنمای بسیار مفیدی برای استفادهٔ کتابداران، محققان و سایر علاقه‌مندان در این زمینه است.

مؤلف روش بسیار مهم دیگر در شناسایی مجلات الکترونیکی در اینترنت را جستجو در سایت‌های ناشران،

فعالیت این رسانه ارائه شده است که بلافاصله مقایسهٔ این تاریخ با شروع فعالیت آن در کشورمان به ذهن خواننده متبادر می‌شود! در این بحث از کشورهایی که در این راه پیشگام بوده‌اند، چگونگی رفع موانع و کاستی‌های آن، مراکز که در جهت پیش راندن و توسعهٔ هدفهای مجلات الکترونیکی پیشگام بوده‌اند، نحوهٔ توزیع مجلات الکترونیکی در اینترنت از طریق پست الکترونیکی، نگهداری مدیریت فهرست مشترکان از طریق نرم‌افزار خدمتگزار فهرست و... سخن رفته است. با مطالعهٔ این بخش خواننده با چگونگی دریافت فهرست‌ها، چکیده‌ها و اطلاعات کتابشناختی مقالات از طریق پست الکترونیکی تا دریافت متن کامل مقاله و شرایط آن آشنا می‌شود.

مؤلف در این بخش به این موضوع اشاره دارد که ناشران عمده علی‌رغم گسترش خدمات اینترنت همچنان به انتشار مجلات به صورت چاپ کاغذی ادامه می‌دهند؛ در حالی که برخی مجلات، دیگر، به صورت چاپی منتشر نمی‌شوند.

مطلب دیگر موضوع تجاری مساله است و پیش‌بینی احتمال حذف شبکه‌های تجاری و امید این که دانشمندان با پیشرفت‌های فن‌آوری در این زمینه قادر شوند بدون نیاز به واسطه‌های تجاری با داشتن توانایی مالی بر رونق ارتباطات علمی بیفزایند.

مؤلف با توضیح روشنی از چگونگی ورود به یکی از سایت‌های اینترنت به نام «تابلو اعلانات کتابخانه‌ها» خواننده را گام به گام همراه خود به دیدار مجلات گوناگون الکترونیکی و مراکز آموزشی و پژوهشی جهانی می‌برد و با نحوهٔ عمل به‌هنگام نیاز موضوعی، دریافت فهرست مجلات، فهرست مترجات، چکیده، یا حتی برخی مقالات، نحوه و شرایط دریافت آنها، نشانی و نحوهٔ دسترسی به سازمان‌ها و مراکز معتبر علمی و چگونگی اقدام برای عضویت یا اشتراک مجلات آشنا می‌کند. شرح مبسوطی نیز از مزایا و معایب مجلات الکترونیکی ارائه می‌دهد. از جمله مزایای بیشمار آن به چند نکتهٔ برجسته اشاره می‌شود:

احتمال بیشتر پذیرش مقالات برای چاپ، سرعت در داوری و فرآیند مربوط به آن بدون محدودیت زمانی و جغرافیایی.

«خدمات آگاهی‌رسانی جاری» و «اشاعهٔ گزینشی اطلاعات» از مهمترین خدماتی هستند که همگام با توسعهٔ مجلات الکترونیک در اینترنت، ناشران و کارگزاران اطلاعات برای توزیع و فروش بیشتر محصولات خود آرایه می‌دهند.

مدیریت مجلات در اینترنت و مطالب مربوط به انتخاب، سفارش و دسترسی و کاربرد آنها با توجه به